

Trodalmi Szemle.

Az alsófehérmegyei történelmi-, régészeti- és természettudományi-társulat hatodik Évkönyve.

1 terverajzzal és 5 ábrával. A választmány megbízásából szerkeszti Kóródy Péter theologiai tanár és egyleti titkár. Kiadja az alsófehérmegyei történelmi-, régészeti- és természettudományi-egylet. Gyulafehérvárt, püspöki lyceum könyvnyomdája (Pap Gy.) 1894. Ára?

A legújabb vidéki társulatok egyike Gyulafehérváron az erdélyi fejedelmek egykori székvárosában, a római cath. püspökség központján évről-évre figyelemreméltóbb eredményekkel igazolja létjogát. Legutóbbi, immár VI-ik évkönyve is eleven munkásságról, sikeres tevékenységről tanúskodik s csak azt lehet sajnálnunk, hogy néhány kitartó, lelkes úttörő példája itt sem melegíti fel jobban a közönséget s az érdeklődés a közgyűlési ünnepélyességek mozgalmán túl vajmi keveseknél terjed. A vidéki társulatok eme közös és fájdalom, nehezen orvosolható baja adja tollunkra ezt a kérdést: vajjon nem volna czélszerűbb az erők további elforgácsolása helyett az egymással rokon irányt és czélt követő egyesületek gyérszámú munkásainak legalább vidékenként olyformán egyesülni, a mint azt a németek is teszik: hogy az egyesületi fontosabb mozzanatok gyors publicatioját közös folyóírral — biztossítsák s a közgyűlések váltakozó sorrendjével szorosabbra fűzzék az együvértartozóság és érdekközösség szálait? Itt van az Erdélyi Múzeum-Egylet kiadványa. A szerkesztőség engedélyét, azt hisszük, nem volna nehéz kinyerni s inkább az egyes Évkönyvekből feláldozandó 1--2 ív kiállításának díjából is kiteremthetnők azt a kis subventiot — ha már az Erdélyi Múzeum-Egylet tőkejövedelmei nem futnák ki — a mennyivel a vidéki egyesületek számára nyitandó rovatok a terjedelmet s annak révén a kiadásokat növelnék.¹⁾ A titkárok feladatát képezné a

¹⁾ A magunk részéről szívesen kijelentjük, hogy nemcsak örömmel nyitunk tért minden, erdélyi hazarészünk terén nyilvánuló tudományos működésnek, hanem nagyon is kívánatosnak tartanók e tekintetben a központosítást s egyesült erővel való működést. Benne van programmunkban, minden fűzetünk

havi ülések s ásatások rövid szemléinek pontos, kimerítő beszolgáltatása s az egyes vidéki munkások, sőt maga az egyesület is bejutna legalább a tudományos mozgalmak nagyobb áramlatába s könnyebben közkinccsé válhatnának a most igen kevesekre hozzáférhető és élvezhető közlemények is. Az Évkönyveket azután momentosusabb vagy a közönségre kivonatosabb népszerűsítő közleményekkel keresettebbé tehetnők arra a közönségre, mely a komoly szakszerű fejtegetések által inkább elriasztódik egyesületünktől, de a melynek nagyobb érdeklődését a társulati pénztárak szempontjából is minden kitelhető eszközzel és módon elő kellene segítenünk.

E közös ügyről kitérés után örömmel constatálhatjuk, hogy a gyulafehérvári testvér-egyesület ásatásai állami segítséggel végre nagyobb lendületet vehetének. Gróf Csáky Albin, volt cultusministerünk magasztos gondolkozását fényesen igazolja ez a gondoskodás is. És a társulat rá is szolgált az állami támogatásra. Cserni Béla ritka ügyszeretettel karolta fel a régészeti kutatásokat, mint előbb tevé állattani- és botanikai búvárlataival is s a komoly szaktudóst jellemző kitartással és körültekintéssel látott az apulumi fürdő kitarakásához. Az 1892. november 25 - 1893. június 22-ig és 1893. szeptember 18-tól 1894. április 5-ig vezetett ásatások eredményét a korábbi munkálatokkal együtt pontos és részletes magyarázatokkal megvilágított alaprajz tünneti fel, sőt az ásatások egyes phasisait fényképekkel is (Straubert Ödöné ennek dicsősége) szemlélteti. Az öt évi munkásság nemcsak e terjedelmes fürdőépület alaprajzaival, hanem összesen máris 100-féle téglabélyeggel, melyekből 57 Dáczára újdonságot képez, gazdagítja régészeti irodalmunkat. Tekintélyes nagy szám, a mikor a sokkal régibb nagy-szebeni, kolozsvári múzeumok alig 37, az aquincumi csakis 5 bélyegtypust mutathatnak fel, sőt a Nemzeti Múzeum bélyegtára sem haladja túl a 200-at. E tekintetben csupán a hunyadmegyei történelmi-, régészeti-társulat dévai múzeuma, melyet szerző megnevezéseiben óvatosan kikerülget mindenütt, tehető párhúzámba, a hol az érdeklődők csupán Várhelyről 70-nél több typust számláltak össze s a hol Apulumot is igen tekintélyes collectio képviseli.

Az ásatások eredményének bővebb és szakszerűbb tárgyalását későbbre halasztja szerző, a mit inkább is helyeslünk, mivel legutóbbi ásatásának pontosabb meghatározására sem rendelkezünk elégséges tám-

borítékján olvasható, hogy az „Erdélyi Múzeum” egyik főtörekvése, hogy az erdélyi részekre valóságos irodalmi központtá legyen. Eddig is igyekeztünk figyelemmel kíséreni a rokon-irányú tudományos mozgalmakat; a rokon célú egyesületek titkárai leköteleznének, ha időközönként magok küldenének be jelentéseket társulataik működéséről. A kezdeményezés már megtörtént ebben az irányban, pl. a Székely Múzeummal úgy egyeztünk meg, hogy szokásos évi jelentéseit ezután folyóiratunkban fogja közzétenni. Kérjük a többieket is. Közös érdekünk, hogy ne rejtjük véka alá a tudományt, ne aprózzuk el erőnket!

SZERK.

ponttal s csakis hozzávetőleg kockázthatja meg azt a feltevést, hogy a feltárt legdélibb alaprészetek a fürdőtől különböző épülethez tartoznának.

Ily részletesen bizonyítgatja szerző alaprajzainak megbízhatóságát s a vitatkozásnak eme módját szívesen elengedjük vala valami maradandóbb becsű közleményért. Általában a polemicus hangot nem óhajtjuk Évkönyveinkben meghonosítani, miután a vidéki társulatok évdíjas és másnemű tagjai ritkán és kivételesen vannak abban a helyzetben, hogy az ostromolt ellenvéleményeket elolvashassák s ítékezésre alig is vállalkoznak.

Még egyet kifogásolunk az alsófehérmegyei társulat Évkönyvében, t. i. a külföldi szakemberekre utalások gyakoriságát. Akármennyire becsüljük is a külföldet; akármennyire tudatában vagyunk is a Corpus Inscriptionum Latinarum pótfüzeteit szerkesztő férfiak nagy tekintélyeinek: talán nem egészen követendő példa a hazai folyóiratok vezérlésének teljes mellőzése, sőt az itt-ott nálunk is jelentkező publicitást ily nagymérvű agyonhallgatása. Az Archaeologiai Értesítő és a kolozsvári Múzeum Egyetel közleményei — hogy a vidéki társulatok Évkönyveiről és a délmagyarországi történelmi-, régészeti-társulat közleményeiről nem szóljunk — nagyon sok felhasználható adalékot szolgáltatnak már . . .

Fel kell említenünk még, hogy a most bemutatott ásatás 24 új bélyegtypust mutatott fel, melyek közül egy a (Pedites) Singularis-ektől származik. Több bélyeg fordított sorrendben készült. Így a 102, melynek felső sora valóban a legio XIII. geminát jelenti.

A fűtőszerkezethez tartozó téglaszlopok, a befalazott melegvezető csövek, cement padlóteredékek, szemcsés vörös vakolatdarabok, apró csonttűk egy füles (3 füllel) agyagkorsó, 1 lámpa, néhány Philippus Arabs, Antoninus Pius, Alexander Severus veretű ezüst- és bronz-érem képezik a leletek nevezetesebbjeit. Felírást követ nem szolgáltatott ez az ásatás.

Weszely Károly veterán történettudósunk „Képek Gyulafehérvár múltjából“ cím alatt Gyulafehérvár XVI. század végéről és a XVII. folyamáról ismerteti a város akkori administratioját, topographiai felosztását, pár jogszolgáltatási példával fűszerezve cikkét. A város a fejedelmi korban a jelenlegi vár területét foglalta el s nyugatra a szőlők, délre Váradja-felé terjeszkedett. A mostani város helyét úrbéresek, kertek (mint a városház táján a jezsuiták kertje), léteztek a Felső-majort képezve, mely elnevezés ma Lipovanra alakult, míg a mostani major külvárost akkor alsó majornak hívták. A várban a székesegyház, a püspöki-palota, a tűzéraktanyává alakított Báthory-palota, a törvénytárs által használt régi nőzárda, majd 1714—1867-ki pénzverde, a laktanyát képező Bethlen-collegium, a várparancsnok székházává alakult Mikó-féle ház kerülték el az 1710. után gr. Steinville parancs-

noksága alatt megkezdett várépítési munkálatokat. A várépítés semmisíté meg az 1698-ban létrejött vallási unio után szervezett gör. cath. püspök templomát és rezidenciáját, a kit azután Balázsfalvára helyezték. A fejedelmi várból nyugatra a Szt-Mihály-kapu, keletre a mostani Károly-kapu helyén állott Szt.-György-kapu vezetett. A város négy negyedre oszlott, u. m. 1. vár-fertály 2. a téglafertály, 3. a bódog- (Boldogasszony) fertály, 4. a lippa-fertály utczái is mind magyarosok valának s csupán a szélbeli kis oláh utca jelezte a XVI. század végén kis jelzőjével, hogy néhány oláh család is élvezte már a fejedelmi székhely jótékonyágát.

1602 ben a városi tanács 12 tagból, a képviselő 40-ből állott, a kik mind magyarok valának. Tanácsvégezések, ítéletkivonatok képezik a czikk folytatását s csak azt csodáljuk, hogy a hol annyi becses és közérdekű adat áll rendelkezésre, ott a női zárda eredetére vonatkozó kevés értékű monda közlésére szorúlnak.

Csató János alispán és fáradhataflan botanikusunk a Vöröspatak felett általa 1892. október 21-én felfedezett Száraz-tó (Teu Saca) nevű tőzegláp jellemző növényeit s főleg tőzegmoháit ismerteti. Az 58 lépés hosszú és 30 lépés széles tőzegláp valószínűleg 1740. felhagyott régi vízgyűjtő maradványa s annyiban érdekes, hogy a közel fekvő Porur község Mluha hegyén előforduló másik tőzeglápétól a nagy közelség daczára eltérő tőzegmohákat táplál . . .

Kóródy Péter titkári jelentése az 1892. nevezetesebb eseményeiről számol be. A társulati tagok száma 167 s Gyulafehérvár mellett Abrudbánya, Nagy-Enyed közönsége szolgáltatja ezekhez a fő continenst. A múzeum-igazgató Cserni Béla, ki egyúttal az ásatások vezetésében is érdemeket szerzett, könyv- és pénztárnok jelentései jelzik az anyagi haladást. Itt is a pénztelenség, a vidéki társulatok emez átka, bénítja a serényebb tevékenységet s azzal a kevéssel, a mi rendelkezésükre állott, aránylag valóban sokat producáltak. Mindez természetesen még szembetűnővé teszi a kicsiny munkáscsoport rendkívüli érdemeit. Ezek közül Cserni Bélának, a társulat éltető szellemének e helyen is szerencsét kívánunk.

TÉGLÁS GÁBOR.

A balavásári szüret.

Történeti rajz a költétkorból. Irta: Hentaller Lajos. Budapest, 1891. kis 8-adr. 157 lap.

„Az 1851—52-ik év szomorúan végzetes a magyar nemzetre. Elégedetlen volt mindenki s remélt minden ember. Az emberek ha az utcázakon találkoztak, titokteljesen mosolyogtak egymásra; éjnek idején kijártak a rétekre, a mezőkre s fegyver-forgatásban gyakorolták magukat; a nyilvános helyeken egy egy jelszó-félét sűgött az ismeretlen szomszédja fülébe s rögtön mint régi ismerősök, barátok, testvérek,